

Znanstveni i praktični momenat teologije kao znanosti u franjevačkoj školi.

Piše O. Petar dr. Grabić.

Uvod.

Kad je god. 1906. napredna omladina u stolnom gradu Hrvatske prosvjedovala u ime znanosti i napretka protiv ustoličenja profesora teologije za rektora universe, pokušala je taj svoj postupak obrazložiti time, što on u svojstvu profesora teologije, koja da se nipošto ne može nazivati savremenom znanosti, nema potrebitih uslova, da stoji na čelu najvišeg prosvjetnog zavoda u zemlji, kao što je universa. Po mišljenju naprednjaka drugi sveučilišni fakulteti istraživaju istinu na svjetlosti dana i slobodno ju ispitivaju; naprotiv teologija i njezini instituti simbol su i rasadišie tmine.

Povodom ovog događaja napisao je dr. Ivan Dujmušić raspravu pod naslovom: „Je li teologija savremena znanost?“

U toj raspravi¹ čitamo: „Duns Scotus, doctor subtilis, „oštri kritičar sv. Tome“, nieče, da je teologija (mislio kô diete svojega vremena na dogmatiku) prava znanost s razloga, što potpuno jasno znanje teologije pripada isključivo božanskom umu, jer je samo on u razmjeru s ovom znanošću. Za njim se povelili nominalisti. Na njega se pozivlju i danas svi oni, koji brišu sa teologije uopće ili sa katoličke napose značaj znanstveni“.

Uloga, koju je franjevački prvak u povjesti filosofije i teologije zauzimao, a također interes, koji isti mislilac i u hrvatskoj javnosti pobuđuje, opravdavaju, aktualnim čine, da se izvorna misao Ivana Duns Skota i u našoj „Bogoslovnoj Smotri“ pred zanimane iznese.

¹ na str. 21.

Veleuč. prof. dr. Al. Bazala u svojoj „Povjesti filozofije“¹ ustvrdio je, da je Duns Skot duhom sličan njemačkom filozofu Em. Kantu. Duševnu je srodnost htio da nađe u identičnosti naziva o teoretičkom i praktičkom umu.

No jer ova temata više spadaju u područje filozofije, razbio sam ih u posebnoj raspravi, koja će izaći, kako mi javlja novi urednik „Hrvatske Straže“ dr. A. Alfirević, u trećem broju naše filofske smotre.

Izvedeni zaključci iz filofskih zajedničkih principa prelaze u područje teologije, kao na pr. ovi: teologija nije znanost, jer ne nastaje u povodu spoznaje; ona je praktična — sa teorijom odnosa nema. Ove izvode u pogledu bl. Duns Skota usvaja sveučilišni profesor dr. Bazala u svojem pomenutom djelu.

Je li doctor subtilis o teologiji onako mislio? U njega ima sličnih izraza, ali iz organskog veza nauke otrgnutih, koji su površnim istraživaocima njegove nauke bili povodom preuranjenih, krivih zaključaka.

Po dr. Dujmušiću isti naši naprednjaci u svojoj bezvjerskoj i nekršćanskoj hajci pozivlju se na teologiju na franjevačkog učenjaka.

Moderni povjesničari, među koje ubrajam i dr. Bazalu, u interesu remoderniziranja filozofske i teološke nauke pozivlju se na Duns Skota.

Ne ću se upravno osvrćati na pojedina gledišta izrabljivača, jer ona s izvornom naukom sredovječnog mislioca ništa zajedničkog nemaju. Meni je na srcu izvorna misao Duns Skotova, u koliko nas može kao teologe zanimati. Povodom naprednjačke hajke i „Povjesti filozofije“ od dr. Bazale ove nas dvije glavne misli zaokupljaju.

I. U komu je smislu Duns Skot naučavao, da teologija nije prava znanost?

II. Kako je uzimao franjevački prvak praktički momenat teološke znanosti?

U raspravljanju držati ću se one latinske: *mentem auctoris exponere est eo ipso praeiudicia ab eo repellere.*

¹ na str. 169—170.

I. U komu je smislu Duns Scot naučavao, da teologija nije prava znanost?

1. Definicija znanosti.

Dubokoumni naučitelj, povodeći se za definicijom Aristotelovom, kaže: *cognitio certa veri demonstrati necessarii mediati ex necessariis prioribus demonstrati, quod natum est habere evidentiam ex necessario prius evidente, applicato ad ipsum per discursum syllogisticum.*

Pošto je naveo definiciju, raspravlja o raznim uvjetima za istu:

Prvo je, što se za pravu znanost zahtjeva, stalnost našega spoznanja (*cognitio certa*), koja isključuje pogriješnu spoznaju, sumnju, pa i prosto mnijenje. Stalno spoznanje usavršiva naš razum u njegovu vlastitom djelovanju, koje ide za upoznanjem istine. Mnijenje i nagovještavanje ne usavršuju razuma, niti su to umne krijeposti — *virtutes intellectuales* — jer kod mnijenja i nagovještavanja lako se potkradu neistine, pogriješke, neispravnosti.

Drugi uvjet za pravu znanost jest ovaj: da ona bude odraz nužno istinitoga (*veri necessarii*). Ovaj uvjet slijedi iz prvoga t. j. stalnosti znanstvenog spoznanja. Ako bi se znanstveno poznavanje odnosilo na promjenljive stvari kao takove (*res contingentes*), i naša bi spoznaja bila promjenljiva. Dakle ne bi bila stalna. Dopusti li se ovo, tada između znanstvene spoznaje i mnijenja ne bi bilo bitne razlike, jer bi se ovo dvoje u promjenljivosti slagalo — bilo bi oboje nestalno.

Treći uvjet, koji prava znanost ište, bio bi taj: da nam znanstvena spoznaja bude očita iz predhodnoga, nužno očitoga (*natum est habere evidentiam ex necessario prius evidente*). Ovaj je uvjet u oznaku prave znanosti za to uveden, jer imamo tako zvani *intellectum principiorum*, koji je svakomu čovjeku normalno razvijenog razuma zajednički. *Intellectum principiorum* nazovimo hrvatski: razumno shvaćanje prvih načela zdravog umovanja. Svaki će čovjek — razumije li samo što pojedine riječi označuju — odmah shvatiti istinitost ovoga načela: jedna stvar ne može u jedanput biti i ne biti, ili ovoga drugoga: svaka je cjelina veća od svoje česti.

Istina, u znanost ulaze ova načela, dapače ona su baza njezina. Ona su kao luč, pri kojoj motrimo istinitost naših znanstvenih izvoda. Znanost ide dalje u potragu za istinom, pa i

ono, što nam je na prvi mah sakriveno, biva nam očito iz prvih očitih istina, prvih načela umovanja: *natum est habere evidentiam ex necessario prius evidente.*

Da nam ova misao bude jasnija i za naše doba pristupačnija, uobličiti ću je u jednom zgodnom popularnom primjeru, u kojem se opaža, kako znanost napreduje te iz jedne očite, nužne istine druge nam sakrivene otkriva.

Galilei je prvi jasno upoznao zakon, koji fizičari nazivlju „princip ustrajnosti materije“. Je li jednom tijelo pokrenuto, ono će se uvijek jednakom brzinom i u istom pravcu gibati, ako ga što izvana u njegovoj brzini ne spriječi, ili mu drugi pravac ne odredi. Tako na primjer: kad bismo loptu u visinu bacili, ona bi se jednakom brzinom i u istom smjeru sveder gibala, kad ne bi naišla na protivnu silu, koja ju priječi. Zamjećujemo naime, da lopta svoju brzinu gubi u omjeru, kako je druga sila nadjačava. Iskustvom znademo, da sva tjelesa padaju na zemlju. Ona usljed principa ustrajnosti ne bi padala, kad ne bi na zemlji bilo takove sile, koja njihovo padanje determinira. Zasluga je Galileiova, da je on ovim zakonom — t. j. zakonom teže — protumačio padanje tjelesa.

Ova očita istina — *prius evidens* — bila je polazna točka za neumrloga Isaaca Newtona, po kojoj je došao do upoznanja zakona kosmičke, osobito heliocentričke gravitacije, o čemu prvo njega nitko nije ni sanjao. Po zakonu gravitacije mjesec se oko zemlje vrti, a opet zemlja, mjesec i ostali planeti u sunčanom sustavu okolo sunca. Ovo je za astronome jasna istina, ali ona *nata est habere evidentiam ex necessario prius evidente*, iz principa ustrajnosti materije i iz zakona teže, kako ga u nauci Galileiovoj nalazimo.¹

Četvrti uvjet — i ako se, strogo govoreći, ne bi odnosio na pojam znanosti — jest spoznanje prouzročeno putem umnog zaključivanja — *notitia evidentiae posterioris causata a priore per discursum syllogisticum*. Svojstvo ovakoga zaključivanja jest onomu razumu vlastito, koji k svom spoznanju ide od poznata na nepoznato — a *noto ad ignotum*. Na neograničeni um — kakav je Božji — ovo se ne da primijeniti, jer u Njegovu spoznanju nema postupka od poznatoga na nepoznato, jer sve *unico actu cognoscit Deus*.²

¹ Kučera: Naše Nebo. Za one, koji su laici u zvjezdoznanstvu, vrijedno je, da se ovo popularno djelo prouči.

² Sr. J. Duns Scotus, R. P., Prol. art. 1.

2. Ivan Duns Skot i kardinal D. Mercier.

Definicija znanosti, kako ju je *doctor subtilis*, povodeći se za Aristotelom, poimao, ima još i danas najuglednijih zagovornika.

Kardinal Mercier u svomu općenito priznatom djelu „*La Logique. La science, but de l'ordre logique*“ ovako si znanost u svom savršenom, pravom obliku umišlja. Ona je uređena cjelina, sustav objektivno očitih, a subjektivno stalnih istinâ, koja se temelji na biti predmetâ i na njihovim bitnim vlastitostima.³

Voda neoskolastika nije nas stavio samo pred didaktičku ukočenu definiciju znanosti, nego nam je, navodeći uvjete njezine, bistro pokazao, što on razumije pod savršenim pojmom njezinim.

1. Istine, koje nijesu objektivno očite, ne spadaju na znanost. Vjera, čije istine u sebi (*intrinsèquement*) nijesu očite, nije znanost.

2. Istine moraju da budu subjektivno stalne, ako se hoće, da budu znanstvene. Nagada li se štogod; drži li se nešto više manje vjerojatnim; to na znanost strogo ne spada.

3. Znanstvene istine moraju između sebe biti logički vezane. Množina raspršenih, neujedinjenih — ako ćeš u sebi očitih i stalnih — zaključaka znanosti ne sačinjavaju. Takovi su zaglavci više manje zgodno gradivo za znanstvenu zgradu, koju tekar, kad je raspoređeno i ujedinjeno, tvori.

4. Znanstveni izvodi moraju biti nužni i općeniti. Empirično poznavanje sadašnjih i prošlih prirodnih pojava na savršeni oblik znanosti ne spadaju. Opisivanje kao i uređivanje i takovih spoznanja jest jedna neophodna potreba za savršenu formu znanosti.

5. Naši znanstveni zaključci, bili oni posredno ili neposredno izvedeni, moraju se oslanjati na bit samoza predmeta. Aposteriorni zaključci nijesu strogo znanstveni, jer im fali sintetički značaj (*le caractère synthétique*), koji je nuždan u pojmu sa-

³ I ako sam Mercierovu definiciju u hrvatskom prevodu skratio, mislim, da nijesam ništa bitna izostavio. Radi znanstvene kontrole, evo je i u izvorniku: *Un ensemble systématisée su un système de propositions objectivement évidentes et subjectivement certaines tirées soit immédiatement, soit médiatement, de l'analyse de l'essence d'un sujet donné et faisant voir dans cette essence la raison intrinsèque des propriétés du sujet et les lois essentielles ou naturelles, nécessaires et universelles, aux quelles cette essence et ces propriétés servent de fondement.*

vršenoga spoznanja. Sami apriorni izvodi, ako im je drugo vrelo, nego li je bitnost samih stvari, ni oni nijesu, u pravom smislu riječi, strogo znanstveni izvodi.

3. Da li je teologija u strogom smislu znanost?

Pri riješenju ovoga pitanja treba imati na pameti definiciju znanosti, kako ju Duns Scot uzimlje, i ne smijemo zaboraviti na ona četiri uvjeta, koja se za znanost u strogom smislu zahtjevaju.

Uzimljemo li znanost u ovom smislu, u koliko je ona vezana stalnim pristajanjem našega razuma uz neke istine, tada je i naše bogoslovno znanje — bogoslovlje kao takovo — znanstveno spoznanje. Naš um pristaje uz istinitost ovoga suda: što nije od česti sastavljeno, ne može se u česti ni rastaviti; quod ex partibus non coalescit, in partes dividi nequit. Bogoslov takodjer pristaje uz istinitost vjerske istine: Bog je trojedan: Tri su osobe u jednoj božanskoj naravi.

Pod ovim vidom teologija je kao i sve ostale naravne znanosti, znanost, jer se u stalnosti umnoga pristajanja ne razlikuje.

Kako će svaki čitalac na prvi mah opaziti, ovdje se računa sa psihološkom pojavom umnoga pristajanja, koje je zajedničko vjeri i znanosti, a nipošto se ne pita o uzrocima ovoga duševnoga pojava. Nastupi li to pitanje, tada se franjevački prvak odalečuje od nauka sv. Tome i većine sredovječnih teologa.

Duns Scot u znanosti traži očevidnost kao bitno svojstvo njezino. Gdje se ona ne nalazi, tamo nema govora o strogoj znanosti, a da se pak teologija ne temelji na naravnoj očevidnosti, jasno je već iz toga, — kako Duns Scot misli — što mnogi ljudi uz vjerske istine, uz teološke zaključke ne pristaju; a što bi — po njegovu sudeći — psihološki bilo neshvatljivo, kad bi se vjerske istine i njezini izvodi na principu očevidnosti bazirale.

Čini mi se, da je u ovom Skotovu nazoru odlučnu ulogu igrala — reći ću po modernu — činjenica, koju rado bilježi moderna experimentalna psihologija. Očitaj znanstvenoj istini naš se razum ne može da otme — on mora da uza nju pristane, n. pr. $5 + 5 = 10$. U vjerskim istinama stvar se ima drukčije. Ja mogu misliti na opstojnost Presv. Tijela Isusova pod prilikom posvećenoga kruha i vina — ovo je vjerska istina — ali pro-

mišljanje ne privlači moga umnoga pristajanja. Tamo očevidnost istine ni u sebi ni neupravno ne igra uloge, kao u strogo znanstvenoj spoznaji. Tamo izim pomoći Božje, o kojoj sada nije govora, hoće se i odluka naše volje, da uz istinu pristanemo. Za potvrdu ovoga mnijenja navodi franjevački doktor i sv. Agustina: *Caetera potest homo nolens, credere autem non nisi volens.*

*

Da nije jednaka misaona sadržina ovoga moga razlaganja sa onim, koju Dr. Bazala ističe u svojoj „Povjesti filozofije:“ „Vjerovanje nije radnja uma, t. j. ne nastaje u povodu spoznaje, nego je odluka volje, misaoni će čitatelj sam lako razabrati. Spoznaja upliva na vjerovanje — nil volitum nisi praecognitum. Ovdje se radi o načinu spoznaje, da li je prirodnim putem očevidna u teologiji kao u znanosti, a to je što doctor subtilis ne dopušta.⁴

II. Kako je uzimao franjevački prvak praktični momenat teološke znanosti?

1. Što je praktično poznanje?

U pitanju, da li je teologija praktična znanost ili teoretična, spekulativna, slijediti ću raspored samoga Duns Skota. Da ne bude u zaključivanju pojmova zbirke, on već unaprijed kaže, što se ima razumjeti pod praktičnim spoznanjem:

„Dico igitur primo, quod praxis, ad quam cognitio practica extenditur, est actus alterius potentiae quam intellectus, naturaliter posterior intellectu, natus elici conformiter rationi rectae, ad hoc ut sit actus rectus“

Navedenu oznaku ne ću na hrvatski prevadati, jer ova rasprava nije namijenjena širokim masama nego onima, koji su u filozofiji i teologiji upućeni, a tima je bez sumnje latinski jezik domaći.

Zavirimo li u oznaku praktičnog znanja, kako ga Duns Skot shvaća, na prvi mah opažamo, da nije praktično ono spoznanje, koje se očituje u prostom, samom djelovanju našega razuma, a niti u tom, što bi se neka umna spoznaja odnosila na drugu susljednu. N. pr. svi su ljudi razumni. Petar je čovjek. Daklen, Petar je razuman. Ovdje imademo tri suda — oni su djelo-

⁴ Scotus L. III. d. 24. q. unica.

vanja našega razuma. — Jedan se na drugi odnosi, ali ovo nije praktično spoznanje; jer u praktičnom spoznanju um treba da upliva na drugu duševnu moć — naturaliter posterior intellectione — i da joj bude putokazom u njezinu djelovanju. Razum i njegovo spoznanje mogu jedino biti direktivom u radnji naše duševne moći, koju voljom nazivljemo; jer je ona između svih duševnih moći essentialiter posterior intellectione (neka i ovaj izraz upamte svi oni, koji Duns Skota smatraju pretečom modernog voluntarizma, agnosticizma i pragmatizma). Sve energije naše, u koliko čovjek posjeduje sva svojstva ostalih bića u području živinskoga carstva, mogu biti i prvo našega razuma, ali jedino je volja, koja nužno pretpostavlja razumnju moć i na koju razumno spoznanje pod oblikom svijetla — u koliko je directiva actus voluntatis — može da upliva.

Iz nauke Ivana Duns Skota ne slijedi, da je samo ono praktično znanje, kojim se hic et nunc u životu služimo, jer o tomu nitko ne sumnja. Izvađa li zanatlija svoj posao, svak će zaključiti, da je njegovo djelovanje praktično. Brani li vojskovođa svoju domovinu, praktičnost mu nitko ne može da zaniže. Ako čovjek izvršava koju moralnu dužnost, tu se praktičnost bez sumnje očituje. Ali djelovanje — actus — kao takovo nije nuždan uvjet, da mi komu rečemo, da je praktičnim znanjem snabdjeven. Kad bi se to bezuvjetno tražilo, tada bi i praktično spoznanje prestankom djelovanja prestajalo i počimalo. U tom slučaju mi nijednom čovjeku ne bi mogli reći, da posjeduje jednu praktičnu znanost, ako u njemu samomu ne bi bilo neko stalno svojstvo, radi koga mu tu odliku priznajemo. Ma da se mekaničar hic et nunc nijednim mekaničkom mehanizmom ne bavi, mi mu znanje priznajemo, jer je ono njegovo stečeno duševno svojstvo, pomoću koga on je trajno u položaju, da ga na koji mehanizam — desi li se prigoda — uporavi.

Duns Skot u praktičnoj znanosti gleda samo relationem aptitudinalem znanja na djelovanje. — Želio sam u gornjim primjerima prikazati misao franjevačkog prvaka, pa scijenim, da se od njegova izvornog shvaćanja nijesam udaljio.⁵

Za bolje poimanje: što je praktična znanost, ne će ni slijedeća refleksija biti na odmet.

Zašto nazivljemo neko spoznanje praktičnim? Nije li za to, što je ono samo u sebi takovo (ab objecto); ili pak stoga, što

⁵ Prologi, q. IV, n. 6—7.

je ono upravljeno za neku stalnu svrhu, te se radi iste praktičnim nazivlje?

Duns Skot stoji za prvo mišljenje, t. j. da je neka znanost sama u sebi praktična, a ne zato, što bi ona išla k nekome stalnome cilju. Cilj je više manje sporedan u praktičnom spoznanju — on je nešto vanjskoga.

U teologiji je konačna svrha razumnog bića posjedovanje Boga — *finis ultimus est Deus*. Teologija ne bi bila baš stoga praktična znanost, jer joj je svrha praktična — posjedovanje Boga; nego je ona radi sebe praktična znanost — *ab objecto*, u koliko naš razum poznavajući Boga *ut ens summe amabile* ovo spoznanje primjenjuje na volju i njezina djelovanja. Što pak čovjek tu svrhu postizava, to je već uključeno u praktičnom spoznanju, koje se takovim ne nazivlje radi svrhe, nego stoga što je ono zbilja takovo.

Dobro opaža Duns Skot, da svrha — ma da je ona sama po sebi poželjna — *Deus ut finis* — prijenego li u nama opstoji praktično spoznanje, ipak ona nije nigda *causativa cognitionis practicae*, nego je to rezervirano našem razumnom spoznanju, u koliko je *directiva et regulativa actionis*.

Jedan umjetnik ima praktičnu svrhu, da stvori monumentalnu katedralu za potrebe pobožnoga puka. U izvađanju pak toga nauka nigda nije za pravo svrha *effectiva operis*, nego je umjetnikovo spoznanje, koje u djelu producira. Daklen nije znanost neka praktična radi svrhe, nego radi toga, što je ona sama u sebi takova.⁶ —

2. Jeli naša teologija praktična znanost?

Franjevački naučitelj jasno nam odgovara na ovo pitanje. Ovaj je odgovor pripremio, orisavši nam značenje praktičnog spoznanja. Za nj je praktično ono spoznanje: „*illa est cognitio practica, quae est aptitudinaliter conformis volitioni rectae, et naturaliter prior ipsa*“. Polazeći s ove pretpostavke Duns Skot tvrdi, da je teologija praktična znanost, jer je ona u našem razumu takova, da je u sebi moćna, da daje direktivu činima naše volje. On to ovako razlaže:

Subjekat naše teologije jest Bog. U njemu nalazimo razloge moralnih ispravnosti (*rectitudinis moralis*). Spoznanje ove istine čini, da i naš razum uvidi moralnu ispravnost, i to još mnogo

⁶ V. Duns Skota l. 1. Prol. q. 14 br. 13.

prvo, nego li je tu djelovala kakova stvorena volja. Drugim riječima: razum poznaje Boga; u njemu poznaje, što je pravo moralno dobro. Obogaćen ovim spoznanjem sposoban je da u slobodnom djelovanju naše volje bude joj vodičem i kažiputom.

Osim ovoga razloga ima i drugih, koji Duns Skota u njegovoj tvrdnji učvršćuju. Temeljna istina teologije — Bog — ujedno je i posljednja svrha. Za postignuće iste hoće se i neka načela, po kojima se dolazi do posljednjeg cilja, a ta ne mogu biti druga van praktična. U ista nas upućuje teologija. Ako su glavna načela teologije praktična, tada će i izvodi njihovi biti praktični.

Misaoni čitalac ne će naći proturječja između ove točke i one, koju smo gore iznijeli. Ondje nijesmo zanijekali, da se neka znanost može zvati i pogledom na svrhu praktična, nego smo rekli, da se praktična znanost ima takovom smatrati, jer je ona u sebi takova, kako to pokazuje primjer o umjetniku i katedralci.

Duns Skot se osvrće na prigovore, te ih riješava. — Njegovu bi se mišljenju: teologija je praktična znanost, protivilo to, što se u njoj ne uzimlje — barem prvotno — Bog pod vidom konačnog cilja, nego u koliko je on jedno stalno biće: *Haec essentia*. Ovo bi bio razlog, radi kojega se teologija praktičnom znanosti ne bi smjela nazivat.

Dopustimo za čas i to, da teologija radi o Bogu, u koliko je *On finis ultimus*, ipak se ne bi smjelo reći, da je ona praktična znanost, jer spoznanje svrhe nije dovoljno, niti može da bude direktivom u slobodnom djelovanju.

Ovi, na prvi pogled dosta teški prigovori, Duns Skota ne zbunjuju. Za polaznu točku odgovora uzimlje on baš ono, na što se protivnici najviše pozivlju t. j. Boga, u koliko je on *haec essentia*. Pitanje svrhe — Bog je posljedna svrha čovjeka — oslanja se na apsolutnu istinu — *haec essentia* — i apsolutna istina je praktična, jer sve u ujoj temelji. Svrha jest jedan relativan pojam; i kao takav se mora u nečemu apsolutnomu osnivati.

Na drugi prigovor mučke priznaje, da spoznanje cilja ne može da bude *proxime directiva* u djelovanju: ali pravo praktično spoznanje cilja uključuje praktična načela i njihove izvode, po kojima se dolazi k cilju, jer inače cilj ne bi bio praktičan.

Još je jedan prigovor, na koji se *doctor subtilis* osvrće, a koji za zagovornike protivnoga mnijenja ima osobitu privlačivost.

Ako se i dozvoli, da je teologija praktična znanost, u koliko glavni predmet njezin — Bog — uključuje spoznanje moralne ispravnosti i moralnog djelovanja, ipak se ne smije reći, da je ona eminentno praktična znanost, jer glavne temeljne istine, o kojima ona radi, jesu spekulativne, teoretične. Protivnici pitaju: na koji se način može držati, da je n. pr. presv. Trojstvo, porođenje Sina od Oca i dr. praktično znanje?

Dubokoumnog mislioca ništa ne priječi, da i u ovim, na prvi mah potpuno spekulativnim istinama otkrije praktičnu stranu. On u istini Presv. Trojstva čita ljubav, koju kršćani moraju gojiti prema trim osobama presv. Trojstva. Ako bi mi ljubili jednu osobu a drugu isključivali, ta ljubav ne bi bila prava. Istina presv. Trojstva jest praktična, u koliko je ona norma ljubavi naše.

Druga istina kao što je generatio Filii a Patre također je praktična, jer nam kaže *notitiam rectitudinis actus*; ili jasnije: Oca ljubimo u koliko je generans, a Sina u koliko je *genitus*.⁷

Zaključak.

Sami će čitaoci lako opaziti, da sam izbjegavao skolastičkim kontroversijama, je li teologija znanost i je li ista praktična? Da sam ta pitanja u duhu tomisma i skotisma raspravljao, gradivo bi kao i argumentaciju drukčije raspoložio. Strogo skolastična kontroversija na me ne upliva toliko, koliko krivo mišljenje onih, koji se imenom i auktoritetom franjevačkog prvaka bore za prevlast protufilosofskih, antireligioznih i nada sve nekršćanskih težnja. U protivničkom smislu ne samo da se *doctor subtilis* nije borio za prava teološke znanosti, nego je dapače istu mudrošću nazivao. On ju je stalnijom držao, jer se na auktoritetu Božjemu oslanja; njezine su istine uzvišenije, jer neopisivo nadvisuju istine reda naravnoga. Zrenje istina biva prosvjetljenjem vjere svete, čija je intuicija mnogo jača, nego li je svijetlo uma samom sebi prepuštena.

Praktični momenat teološke znanosti ne sastoji u voluntarističkom, po naravi svojoj besvjesnom nagonu, slijepim fideizmom praćenom, nego je on u franjevačkoj školi point harmoničnog rada ruzuma, volje i vrhunaravne milosti. Razum uviđa razložitost vjere, ali mu ne dostoje snage, da uroni u obja-

⁷ I. D. Scotus L. I. prol. q. IV. n. 31.

vljena otajstva mudrosti Božje. Volja snagom milosti Božje okrijepljena i uzdignuta, razum luči Božjom rasvijetljen upoznaje istine vjere, a usavršena ih volja na djelo primjenjuje.

Istaknuto mišljenje zajedničko je sredovječnim velikanima sv. Tomi i Ivanu Duns Skotu. Opreka između ta dva velika teologa, kakovom ju općenito moderni kritičari prikazuju, samo je umjetno stvorena.

Opaska. Drago nam je, da je učeni pisac i revni naš suradnik ustao na obranu Iv. Duns Skota, t. j. što je pokušao razbistriti nauku dubokoumnoga teologa, u koliko je bila povodom, da su nekoji došli do krivih zaključaka. Mi smo s tim sporazumni. A da naši cijenjeni čitatelji ovom zgodom vide opreku između one tvrdoće i oporosti Skotove i jasnoće i bistrine Tomine, evo dodajemo iz njegove Summe rješenje istoga pitanja, da li je naime teologija praktična znanost. Na to pitanje odgovara sv. Toma odmah na početku epochalnoga svoga djela *Summa theologica*, pars I. quaestio I. artic. IV. ovako: Respondeo dicendum quod sacra Doctrina una existens se extendit ad ea, quae pertinent ad diversas scientias philosophicas propter rationem formalem communem, quam in diversis attendit; scilicet prout sunt divino lumine cognoscibilia. Unde licet in scientiis philosophicis alia sit speculativa et alia practica, sacra tamen doctrina comprehendit sub se utramque; sicut et Deus eadem scientia se cognoscit et ea quae facit. Magis tamen est speculativa quam practica: quia principalius agit de rebus divinis quam de actibus humanis; de quibus agit secundum quod per eos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionem, in qua aeterna beatitudo consistit.

Uredništvo.

